

kozott az Adattár 12. kötete. A Dernschwam-tékáról, Sambucus könyvtára mellett az egyedüli magyarországi humanista bibliotékáról, amely nem szóródott szét a világban, nem semmisült meg; amelynek nyomtatott könyvanyaga nemcsak fennmaradt, hanem úgy látszik, együtt is maradt mindvégig. A német származású Dernschwam János (1494–1568) értékes gyűjteményéről, amely Besztercebányán, a ma is álló Thurzó-Fugger házban volt felállítva egészen haláláig, már Iványi Béla is közölt egy kivonatos jegyzéket 1932-ben, az egész könyvanyag azonban a mintaszerű, humanista katalógus szövegéből Berlász Jenő — egykorú és modern mutatókkal ellátott — közléséből (a sajtó alá rendezők, Keveházi Katalin és Monok István segítségével) csak most válik először ismeretessé. Berlász Jenő először 1964-ben publikált elemző tanulmányából a kötetben a dokumentum könyvtártörténeti múltjára is fény derül. A bécsi udvari könyvtárról készült monográfia 1835-ben már említést tett a Dernschwam-hagyatékáról, a hazai szaktudomány sokáig mégsem figyelt fel a könyvtár egykorú eredeti inventáriumának megtalálására. A könyvtártörténeti kutatás még Iványi közlését követően sem indult meg. A Dernschwam-könyvtár jegyzékének a magyar tudományhoz való eljuttatása Gyulay Zoltán érdeme. Az ő általa készített fényképmások alapján készítette el Berlász Jenő az 1552 körüli évekből származó mintaszerű jegyzék leírását, amely inventárium scriptora nem más mint a könyvtár tulajdonosa és gyűjtője, a Magyarországon élt Fugger-ügynök. Mivel a reneszánsz könyvnyomdászat tudvalevőleg igen kedvelte a gyűjteményes kiadványokat; több-kevesebb pontossággal megállapítható, hogy az 1162 kiadvány mögött 2100 mű rejlik (a mennyiségi szemle kiegészíthető még a Dernschwam János halála után a császári könyvtárnak eladott gyűjtemény hivatalos számbavételekor „Deest” jelöléssel feltüntetett hiánylistával, a — minden bizonnyal-kölcsönadott 42 könyvről). A könyvtörténetírás ezen eddig kiadatlan forrásának Berlász Jenő sokoldalú megközelítését nyújtja tanulmányában. Tipográfiai származási adatok (provenienciák) vizsgálata, tudománytörténeti elemzés és méltatás segítik a hazai humanizmus jellemzéséhez alapul szolgáló gyűjtemény elhelyezését a magyar könyvműveltség becses emlékei között.

S. VARGA KATALIN

A NŐ AZ IRODALOMBAN

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1984. május 4–6. között *A nő az irodalomban* címmel Zalaegerszegen tartotta meg vándorgyűlését, amelynek szervezésében a Városi Tanács, a TIT Megyei Szer-

vezete és a Zala Megyei Könyvtár egyaránt részt vett. A helyi rendező szervek odaadó támogatása nemcsak a vándorgyűlés sikeres lefolytatását biztosította, hanem odáig terjedt, hogy az ülésszak anyaga — ugyanilyen címmel — egy kötetben megjelenhetett, s a Zala Megyei Könyvtár kiadványaként érdeklődőknek és kutatóknak egyaránt rendelkezésére áll.

A kötetet dr. *Kustos Lajosnak*, Zalaegerszeg város tanácselnökének köszöntője vezeti be. Nem kétséges, igaza van a bevezetőnek abban, hogy „Zala megye, de különösen Zalaegerszeg irodalmi hagyományai szegényesek”, valóban nem volt e területen olyan főúri vagy főpapi udvar, amely a századok során kulturális kisugárzó központtá válhatott volna. Érződik viszont a rokonszenvesen szerény köszöntőből az a határozott kívánság is, hogy a zalai táj a jövőben szorosabban kapcsolódjék be az országos kulturális életbe, s a hagyományápolás szép feladatai közül is minél többet vállalhasson magára. Ezekhez a gondolatokhoz kapcsolódott *Tolnai Gábor* akadémikus elnöki megnyitója is, amely a magyar mezővárosok művelődéstörténeti jelentőségét emelte ki, s a vendéglátó megyeszékhelynek, Pais Dezső és Keresztury Dezső szülőhelyének kulturális szerepét méltatta.

A konferencia első napján sorra kerülő négy előadás foglalkozott a címben megjelölt témával, ezek az előadások teszik ki a kötet első felét. A legátfogóbb közülük Tarnóc Márton írása, amely *Régi magyar asszonyok, régi magyar műveltség* címmel a reneszánsz és barokk korszak nevezetes magyar nőalakjairól, a korabeli női életformáról és tevékenységről szól. Joggal emelte ki „gazdálkodó nagyszonyaink” és a kertkultúra kapcsolatát, valamint azt is, hogy a vallásos irodalom magyar nyelvűvé válása, a magyar levélírás, a textilművészet, de még a „képírók” tevékenysége is sokat köszönhet nekik. Noha Magyarországon egész a 18. század végéig nem volt intézményes nőnevelés, írónőink azért akadtak. Érdemes lett volna itt még megemlíteni Telegdi Kata, Ládoni Sára, Massai Ágnes, Horvát Ilona, Dóczi Ilona nevét, még akkor is, ha közülük többnek életéről csak keveset vagy épp semmit nem tudunk is.

A következő tanulmányok a magyar irodalom valamely ágában hírnevet szerzett nőírókkal kapcsolatos kérdéseket tárgyalják. S. Sárdy Margit az egyik jellegzetes 17–18. századi szellemi áramlatnak, a pietizmusnak és Petrőczy Kata Szidóniának a kapcsolatát vizsgálja, a költőnő pietista nőeszményét rajzolja meg. A tanulmány végén a költőnő lányától, Pekry Polixenától származó útinapló elemzését kapjuk, ez tanulságosan példázza a pietizmussal átitatott szemléletmód gyakorlatiasságát, racionalitását, de művészetek iránti érzéketlenségét is. Németh S. Katalin *Az asszonyi tudós világról* címmel a női nemről szóló 18. századi véleményeket tekinti át. Ezeknek egyik véglete: asszonyokhoz az illik, ha otthon ülnek, guszalyukat és fakanalu-

kat forgatják szorgosan, s nem ártják bele magukat a tudományok vagy a közélet dolgaiba. A másik nézet szerint (ezt Csepregi Turkovics Ferenc református lelkész halotti beszéde képviseli) „a keresztyén asszonynak is illik tanulni”, a női nemet az ékszernél is jobban „ékesíti a jó könyvek forgatása”. — Ennek a gondolatnak mintegy folytatásaként Péterffy Ida bemutatja a „Götsei Helicon” körét, a göcseytájon (Petrikeresztúr, Nagylengyel) verselgető költőnőket: a Tuboly-lányokat, Dótzai Terézt, Dukai Takács Juditot. Az ő tevékenységük jól illusztrálja azt a változást, amely a nők irodalmi tevékenységének megítélésében a 19. század elejére végbement: ekkor már vitán felül elismerés járt az olyan feleségnek, aki „dicsekedhetik... bölcsességgel”.

A kötet második részének írásai részint irodalmi hagyományaink elvi kérdéseivel, részint világirodalmi témákkal foglalkoznak. Keresztury Dezső *Irodalmunk és önismeretünk századai* címmel a „literatúra” fogalmának változásait tekinti át, s hangsúlyozza, hogy „a magyar irodalom történetének különösen fontos feladata van a magyar önismeret, népszertudat történelmi változásainak megőrzésében és tárgyszerű ábrázolásában, ma ugyanúgy, mint századokkal ezelőtt”. Nemeskürty István *Régi irodalmunk a jelen költészetében* címmel számba veszi múltbeli líránk mai asszimilációjának példáit, s arra a megállapításra jut, hogy Illyés Gyulán és Weöres Sándoron kívül alig van modern költőnk, akinek poézisébe szervesen beépült volna a hagyomány. *Pethő György* Szendrey Júlia hagyatékának s a család további sorsának bemutatásával részben a főtémához csatlakozott, részben a Petőfi-kutatás számára szolgáltatott adalékokat. Irodalmi és közéleti-morális kérdéseket egyaránt felvetett Szigethy Gábor szép tanulmánya *Reformkori etika, mai közgondolkodás* címmel. Sajnos igaz van: múlt századi nagyjaink ma inkább szobrok, s nem „társaink, barátaink, útikalauzaink”. A hazai témákat Németh József előadása zárja le, számba véve Zala megye 19. század eleji irodalmi emlékeit és hagyományait. A kötet végén három olyan dolgozat található, amely a középkori európai irodalmak egyes kérdéseit boncolgatja. Vízkelety András a német Artus-regényekről, Szabics Imre az Artur-legenda és az ófrancia udvari regény kapcsolatáról, Perényi Erzsébet pedig a középkori angol románcokról írt tanulmányt. Mindhárom dolgozat értékes megfigyeléseket szolgáltat a középkor-kutatásnak, az érdeklődők figyelmét pedig sikerrel irányítja rá az irodalmi köztudatban kevésbé jelenlevő művekre.

A kötet kiállítása szerény, de ízléses, a célnak megfelelő; kulturális intézményeink súlyosbodó anyagi gondjai közepette csak hálásak lehetünk kiadásáért a Zala Megyei Könyvtárnak. A formai kivitelezés egyetlen hiányossága: elmaradt a hosszú *-i*, *-ű*, *-ü* jelölése, ezt az újabban terjedő szokást kerülnie kellene az ilyenfajta kötetek technikai szerkesztőinek.

A vándorgyűlés anyagát közreadó kötet egyfelől a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, másfelől a Zala megyei rendezők munkáját dicséri, bizonyítva, hogy a viszonylag kevesebb irodalmi hagyomány-nyal rendelkező tájak is eredményesen vehetnek részt nemzeti művelődésünk értékeinek tudatosításában, megőrzésében.

BITSKEY ISTVÁN

EGY KÉZIRATKATALÓGUS HASZNA¹

Még Szauder József jelölte ki a magyar felvilágosodás-kutatás céljait. Ezek között szerepelt a gondolkodás és ezzel kapcsolatban a világkép változását regisztráló irodalmi, teológiai, természettudományi művek feltárása, értékelése, behelyezése a tágabb, európai kontextusba. S bár az 1967/68-ban készült és 1969-ben megjelent programtanulmány óta igen jelentős dolgozatok jelentek meg például a kritikátörténet köréből, Bessenyei György és kortársai törekvéseinek értékeléséről, megindult Bessenyei György műveinek kritikai kiadása, napvilágot látott Kosáry Domokos alapvetően fontos művelődéstörténeti monográfiája, mégsem mondhatjuk el, hogy a XVIII. század már irodalom- és művelődéstörténetünk alaposan feltérképezett területe volna; s azt még kevésbé, hogy irodalmi irányok vagy műfajok monografikus elemzésére sor került volna, és a legkevésbé azt, hogy az irodalomtörténet második és harmadik vonalának szereplői, a művelődést irányító pedagógusok és általában a művelődési anyag jól ismert területe lenne a magyar felvilágosodás-kutatásnak (jóllehet néhány érdekes dolgozat e téren is született). Éppen ezért vettük örömmel kézbe a Ráday Gyűjtemény kéziratkatalógusát, amely a *Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai* című sorozat harmadik darabjaként jelent meg. Irodalomtörténeti szempontból a törzssanyagot a Ráday-család levéltára jelenti, olyan jeles egyéniségekkel a középpontban, mint Ráday Pál, II. Rákóczi Ferenc kancellárja, valamint Ráday Gedeon, a költő, az 1780-as esztendőek talán legműveltebb egyénisége, akitől például Kazinczy Ferenc sem restelt leckét venni irodalomból vagy dramaturgiából. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy Ráday Gedeon is megérdemelné a monográfiát, amely

¹ (L. Kozma Borbála—Ladányi Sándor: A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének [Budapest] kéziratkatalógusa, 1850 előtti kéziratok. Budapest, 1982. Országos Széchényi Könyvtár, 340 lap).